

Historia polskiej myśli administracyjnej do 1918 r.

Prof. zw. dr hab. Tadeusz Maciejewski
Uniwersytet Gdański

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2008

Spis treści

	Str.	Nr
Wstęp	V	
Wykaz literatury	XIII	

Rozdział I. Pierwsza Rzeczpospolita (1454–1795)

§ 1. Zarys ustroju administracji publicznej	1	
I. Geneza	1	
II. Demokracja szlachecka (1454–1652) i oligarchia magnacka (1652–1764)	4	1
III. Monarchia konstytucyjna (1764–1791–1795)	7	2
1. Reformy administracji z lat 1764–1768	7	2
2. Reformy administracji z lat 1773–1776	8	2
3. Reformy Sejmu Wielkiego z lat 1788–1792	9	3
4. Reformy administracyjne sejmu grodzieńskiego (1793)	12	4
5. Administracja w okresie insurekcji kościuszkowskiej (1794)	13	4
§ 2. Myśl administracyjna	14	5
I. Myśl administracyjna XVI w.	14	5
II. Myśl administracyjna XVII w.	19	5
III. Myśl administracyjna XVIII w.	23	6
1. Okres saski (1697–1763)	23	6
2. Okres stanisławowski (1764–1795)	27	7
§ 3. Leksykon najwybitniejszych przedstawicieli myśli polityczno-administracyjnej	36	8
I. Wiek XV–XVI	36	8
1. <i>Ostroróg Jan</i> (zm. 1501)	36	8
2. <i>Kallimach. Buonaccorsi Filip</i> (1437–1496)	36	8
3. <i>Frycz-Modrzewski Andrzej</i> (1503–1572)	37	9
4. <i>Orzechowski Stanisław</i> (1513–1566)	38	9
II. Wiek XVII	38	9
1. <i>Skarga (Powęski) Piotr</i> (1536–1612)	38	9
2. <i>Opaliński Krzysztof</i> (1609–1655)	39	10
3. <i>Opaliński Łukasz</i> (1612–1662)	39	10
III. Wiek XVIII	40	10
1. Okres saski (1697–1763)	40	10
1.1. <i>Dumin-Karwicz Stanisław</i> (1640–1724)	40	10
1.2. <i>Konarski Stanisław</i> (1700–1773)	40	10
2. Okres stanisławowski (1764–1795)	41	11
2.1. <i>Siestrzencewicz Stanisław</i> (1731–1826)	41	11

2.2. <i>Staszic Stanisław</i> (1755–1826)	2
2.3. <i>Kollątaj Hugo</i> (1750–1812)	2
2.4. <i>Nax Ferdynand</i> (1736–1810)	4
2.5. <i>Wybiicki Józef</i> (1747–1822)	4
Rozdział II. Ziemie polskie pod zaborami (1795–1918)	4
§ 4. Zarys ustroju administracji publicznej	4
I. Księstwo Warszawskie (1807–1815)	4
1. Geneza	4
2. Monarcha	4
3. Rada Stanu	4
4. Ministrowie i Rada Ministrów	4
5. Administracja terytorialna. Samorząd	4
6. Sądownictwo administracyjne	4
II. Królestwo Polskie (1815–1830)	4
1. Geneza	4
2. Monarcha	4
3. Namiestnik	50
4. Rada Stanu (Zgromadzenie Ogólne i Rada Administracyjna)	51
5. Komisje rządowe	52
6. Administracja terytorialna. Samorząd	52
7. Sądownictwo administracyjne	54
III. Królestwo Polskie. Zabór rosyjski (1831–1864–1914)	54
1. Powstania	54
2. Namiestnik. Generalgubernator	55
3. Rada Administracyjna. Rada Stanu	55
4. Komisje rządowe	56
5. Administracja terytorialna. Samorząd	57
IV. Wielkie Księstwo Poznańskie. Zabór pruski	58
1. Geneza	58
2. Odrębności ustrojowe Wielkiego Księstwa Poznańskiego	59
3. Administracja terytorialna. Samorząd	59
V. Zabór austriacki. Autonomia Galicji (od 1861 r.)	60
1. Geneza	60
2. Autonomia Galicji	61
3. Administracja rządowa	62
4. Administracja szkolnictwa	62
VI. Wolne Miasto Kraków (1815–1846)	63
1. Geneza	63
2. Administracja centralna. Senat	63
3. Administracja terytorialna	64
§ 5. Myśl administracyjna	65
I. Księstwo Warszawskie (1807–1815)	65
1. Struktura administracji. Samorząd	65
2. Kształcenie urzędników. Nauczanie prawa administracyjnego	72
3. Zadania administracji	75
4. Sądownictwo administracyjne	77
5. Rola administracji w polityce gospodarczej państwa	77

	Str.	Nb.
II. Królestwo Polskie (1815–1862)	80	203
1. Struktura administracji. Samorząd	80	203
2. Kształcenie urzędników. Nauczanie prawa administracyjnego	83	211
3. Zadania administracji	85	212
4. Sądownictwo administracyjne i kompetencyjne	86	213
5. Rola administracji w polityce gospodarczej państwa	87	217
III. Zabór austriacki (do 1861 r.), Wolne Miasto Kraków (1815–1846)	91	223
1. Struktura administracji. Samorząd	91	223
2. Kształcenie urzędników. Nauczanie prawa administracyjnego	93	228
IV. Ziemie polskie pod zaborem (1861/1862–1918)	95	230
1. Czynniki rozwoju prawa administracyjnego	95	230
2. Definicje pojęć	97	234
3. System prawa administracyjnego	99	238
4. Struktura administracji	100	239
4.1. Pojęcie organu administracyjnego	100	239
4.2. Systemy: resortowy, terytorialny i mieszany	101	240
5. Samorząd	101	243
6. Kształcenie urzędników. Nauczanie prawa administracyjnego	104	251
7. Sądownictwo administracyjne	106	258
§ 6. Leksykon najwybitniejszych polskich przedstawicieli myśli administracyjnej	107	260
I. Księstwo Warszawskie (1807–1815). Królestwo Polskie (1815–1831). Wolne Miasto Kraków (1815–1846)	107	260
1. <i>Lubiński Feliks</i> (1758–1848)	107	260
2. <i>Godlewski Jan</i> (1773–1867)	108	261
3. <i>Rembieliński Rajmund</i> (1774–1841)	109	262
4. <i>Słotwiński Feliks</i> (1788–1863)	109	263
5. <i>Krysiński Dominik</i> (1785–1853)	110	264
6. <i>Surowiecki Wawrzyniec</i> (1769–1827)	110	265
II. Królestwo Polskie (1831–1862). Zabór austriacki (do 1861 r.)	111	266
1. <i>Skarbek Fryderyk</i> (1792–1866)	111	266
2. <i>Kunat Stanisław</i> (1799–1866)	112	267
3. <i>Dunajewski Julian</i> (1822–1907)	112	268
4. <i>Heylman Karol August</i> (1796–1872)	113	269
5. <i>Hoffman Karol Boromeusz</i> (1798–1875)	113	270
III. Zabór rosyjski i zabór austriacki (1861/1862–1914)	114	271
1. <i>Okolski Stanisław Antoni</i> (1838–1897)	114	271
2. <i>Oczapowski Józef Bohdan</i> (1840–1895)	115	272
3. <i>Kasperek Franciszek Ksawery</i> (1844–1903)	116	273
4. <i>Kleczyński Józef</i> (1841–1900)	117	274
5. <i>Rembowski Aleksander Antoni</i> (1847–1906)	118	275
6. <i>Buzek Józef</i> (1873–1936)	119	276

Rozdział III. Wpływy obce w polskiej myśli administracyjnej do 1918 r.

Zarys problematyki	121	277
§ 7. Okres XVI w. – 1795 r.	121	277

	Str.
§ 8. Okres zaborów (1795–1918)	131
I. Lata 1795–1861/1862	131
II. Lata 1861/1862–1918	136
Aneks. Leksykon najwybitniejszych przedstawicieli myśli administracyjnej II Rzeczypospolitej (1918–1939)	143
I. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	143
1. <i>Kumaniecki Kazimierz Władysław</i> (1880–1941)	143
2. <i>Jaworski Władysław Leopold</i> (1865–1930)	144
3. <i>Hilarowicz Tadeusz</i> (1887–1958)	144
4. <i>Wachholz Szczesny</i> (1897–1957)	145
5. <i>Langrod Jerzy Stefan</i> (1903–1990)	146
II. Uniwersytet Warszawski	146
1. <i>Wasiutyński Bohdan</i> (1882–1940)	146
2. <i>Jaroszyński Maurycy Zdzisław</i> (1890–1974)	147
3. <i>Mogilnicki Aleksander</i> (1875–1956)	148
III. Uniwersytet Poznański	149
1. <i>Kasznica Stanisław</i> (1874–1958)	149
IV. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie	149
1. <i>Pazdro Zbigniew Walenty</i> (1873–1939)	149
2. <i>Bigo Józef</i> (1894–1975)	150
3. <i>Zimmermann Marian</i> (1901–1969)	150
4. <i>Longchamps de Bérrier Franciszek</i> (1912–1969)	151
V. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie	151
1. <i>Panejko Jerzy</i> (1886–?)	151
2. <i>Krzyżanowski Kazimierz Maria</i> (1893–1927)	152
3. <i>Dembński Henryk</i> (1908–1941)	152
4. <i>Starościak Jerzy</i> (1914–1974)	153
VI. Katolicki Uniwersytet Lubelski	153
1. <i>Kłomowiecki Wit Boguwola</i> (1902–1971)	153
Indeks rzeczowy	155
Indeks nazwisk	159